

96755851-6	30/01/2026	הארץ - תרבות וספרות	עמוד 1	1	28.19x47.78
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

לאילו גופות התכוון חיים גורי בהנה מוטלות גופותינו :

איור: ערן וולקובסקי

לאילו גופות התכוון חיים גורי ב"הנה מוטלות גופותינו"

במאי 1947 נשלח חיים גורי מטעם "ההגנה" להונגריה, ובהשפעת המפגש הבלתי־אמצעי שם עם שורדי שואה וסיפורי הזוועות הטריים עדיין התאחו בתודעתו ובשירתו הטראומות הגדולות של מלחמת העצמאות עם טראומת השואה ומחדל גשר הגלילים בתעלת סואץ במלחמת יום הכיפורים עם גשר השללאות של בודפשט. השבוע מלאו שמונה שנים למותו

מרים נייגר־פליישמן

מי שנולדה עם המדינה ראיתי בחיים גורי דמות איקונית שקולה הממלכתי נישא על־גבי שירים מדוקלמים בט" קסי וזיכרון לנופלים במערכות ישראל בבית הספר, עם "הנה מוטלות גופותינו", הבא ברכה לנערים" ושירים נוספים. כאשר בעת לימודי המאוחרים באוניברסיטה הגיע לשור חח עם סטודנטים הוא היה בעיני דמות שיי צאה מהאגרה על הצבר, הישראלי החדש, דמות הודהות לילדה של שורדי שואה מיהדות הונגריה שלא דיברו עברית. לכן לא פלא שמחזור משיריו היו למושא הרצאתי האקדמית הראשונה ב-2006. הירון נסב על "הבשורה עליפי גיחזי" (ב"קשת החדשה", 2003). שם, מבעד לרמותו של גיחזי, שור לייתו של אלישע ונביא כושל שהיה לאלטר־אגו של המשורר כי, לדבריו, "אינני נביא", רחשו השירים כמתח מתמיד בין שאלת ההיסטוריה, הגאולה האומית והאישית.

בשנת 2014, במלאות שבעים שנה לשואת יהודי הונגריה, התקיים במוזיאון לוחמי הגיטאות "בין הצפירות" (שבין יום השואה ליום הויכרון) אירוע רבי־מש' תתפים. גורי, אז כבר בן 91, הוזמן כדובר מרכזי באולם המליאה בעקבות שליחותו בהונגריה לפני קום המדינה, ואנוכי הווי מנתי להנחות סדנה על אביגדור המאירי, הנציג המובהק של יהדות זו שעליו אני כור תבת ספר. במונית בדרכנו מירושלים שיתף אותי גורי בהתרגשות בחוויותיו באותם ימים רחוקים. הדי עדותו, שעוררו את הויכרון הגנטי שיששתי מהורי, לא הכינו אותי למעמד המפתיע, כאשר ממקומו על הבמה סימן לעברי באולם ההומה לעלות על הבמה לצידו ולקרוא משיריו שנול־דו מאותם הימים והלאה. ראשון להם היה השיר "יומן לילי (קטעים)":

"לילי עתה שחזן ואפל. / אין אורות על גדות דנובה. איז. / רק גויות גֶּשֶׁרִים, מֶרְסֵ' קוֹת עַד רֶם. / פֶּזֶד מְהֵלָה עִם אֵד וְעֶרְפֶּל. / [...] מִישוּהוּ הוֹפִיעַ (דִּי קֶרֶה כְּפֶרֶחַ): 'בּוֹא עִמִּי, אַחֵר תִּקְשִׁיבֶה רְגַעוּ' / אֲנִי הוֹלֵךְ אִתּוֹ (מֶרְמֶךְ קֶצֶר). / כָּאֵן יֵדוּ בָּהֶם בְּכַדְרֵי עוֹפְרֶת. / הֵם נִפְלוּ וְלֹא הוֹצִיאוּ הֵנָּה, / הַשְׂמוֹת נִשְׁאָו עִם נֶרֶם הַנֶּהָר. / [...] לִילָה, לִילָה דִּי, / אֵן אֶלֶה, הַגִּידָה? כִּה רִבִּים עֲקֻבוֹת אַחֵי הַמַּעֲשִׂים. / וְאוֹלֵי לֶשֶׁם, אֵל תוֹךְ חֶצֶר הַנֶּהָר, / אֵל אוֹתוֹ עֲמוֹד בְּקֶלֶאֱמֶרְקִישָׁה, / שֶׁם יָרֵד בֶּךָ, חֶנֶּה אַחוֹתִי? / וְאוֹלֵי לֶשֶׁם, (אֵט) אֵט מַחְזִיר הַשְּׁחֶרֶת, / אֵל הַמִּסְלָה הֶרְנָה וּבּוֹעֲרֶת, / אֵל הַקִּבְשִׁי, הָרִיק וְהַנּוֹרֵא, / אֵל הַרְכָּבוֹת הַמוֹבִילוֹת מִן־רָחֶה, / אֵל הַיַּעְרוֹת שֶׁבְּצֵדֵי הַדֶּרֶךְ, אֵל אֶדְמַת הַפּוֹלָנִים הָאֶרְבֵּיהֶם?!"

השיר הזה נכלל במדור "עוף הנדודים" שבקובץ שיריו הראשון "פרחי אש" (1949); פורסם לראשונה ב"משמר", (1947). מאז נכתבו למעלה מחמישים שירים לאורך כל שנות יצירתו ועד ימיו האחרונים שנגעו באתו מסע גורלי להונגריה. "פרחי אש",

הנחשב לאחד הספרים המכוננים של דור תש"ח, כלל ברי־בבר את "שירי הונגריה" הראשונים יחד עם השירים המזוהים במובהק עם מלחמת העצמאות כמו "הנה מוטלות גופותינו", שנגע בעיקר בהוויה ישרא־לית כואבת על רעיו שנפלו בינואר 1948 בשיירת הל"ה בדרכם לתגבר את גוש עציון הנצור. סיפור נפילתם נודע לגורי בעיצומה של ההתוודעות לממדי השואה, בין נדודיו במחוזות אוסטרו־הונגריה לשעבר במסג' רת שליחותו. השיר "יומן לילי (קטעים)" נכתב בחדרו שבבודפשט, בבית האלמנה הגב' שוימושי ברחוב בוינוק 24. כבר בעת הכתיבה הסתמן ששתי הטראומות מתמזגות בתודעתו ונוגעות זו בזו, כפי שנחשף במ' לים שבהן הוליך גורי את קוראיו להיכנס אל התמונה הטרגית: קריאה קרובה תגלה גם כאן הדים מתוך אשר חווה במפגש עם שורדי השואה.

למה התכוון גורי בשורות שיריו הנודע על מלחמת העצמאות, "רָאֵה, הִנֵּה מְטֻלוֹת גּוֹפּוֹתֵינוּ שְׁנֵהָ אֶרֶץֶה אֶרֶץֶה. / פְּנִינוּ שָׁנוּ. הַמֶּוֹת נִשְׁקֶף מְעִינֵנוּ. אֵינָנוּ נוֹשְׁמִים?" מעט מאוד אינפורמציה זלגה לציבור על מצב החללים במלחמה ההיא. "שורה ארוכה" אל היתא ביניהם עד כמה שקראתי. אבל כשגורי ביקר, לפני שנודע לו על הל"ה, במחנה המעבר לשורדי השואה בווינה הוא תיאר את האולם הגדול שבו שהו ולנו כשלוש קומות של דרגשי עץ מזה ומזה ומשועל ביניהם. ב'רוטשילד שפיטל' אני מוצא את העם היהודי ששרד, הבית נראה כמו ערש רווי ענקי. אך רוחשת בו גם חיוניות נפלאה של הבוחרים בחיים". המ' שפט האחרון מתכתב גם עם שורת השיר כפי שנשלחה במקור, "כי הכל בְּקֶרְבָּנוּ עוֹד נִי וְשׁוֹצֵץ כְּעוֹרְקִים... ולוהט". גם השורה "לא נִשְׁאָג בְּגָגִים עַת הָרוּחַ עוֹבֵרֶת בְּעֶצֶר" מעידה על מציאות אירופאית עתירת יע' רות של אלה שלא שדרו שם ולא של לוי חמים עברים.

גורי, הצבר התל־אביבי "מהחולות, והשקמים [...] במקום ה-308 ברשימת נרי לדיה", יצא במאי 1947, בהיותו כבן 23, לשליחות לאירופה מטעם ה"הגנה" לאחר ששירת קודם־לכן כמפקד ולוחם בפלמ"ח. אז לראשונה מצא את עצמו מול "אחיו" שר רדי השואה. את מסתו "אל האח הלא הירוע" הקדיש ל"חניכי, לצעירות ולצעירים, ני־צולי ההשמדה בהונגריה ובצ'כוסלובקיה, שאותם הדרכתי ואימנתי באותה פגיושה לא נשכחת ששינתה את חיי" (עד עלות השחר", 2000). תפקידם של גורי וחבריו היה לפעול בקרב השורדים חברי תנועות הנער הציוניות ולהכינם למסע לארץ יש־ראל. בשיתוף עם ארגון "הבריחה" הם אספו אותם במחתרת מכל מיני מקומות נידחים והגניבו אותם לווינה, לבית החולים רוט־שילד שנהפך למחנה מעבר.

גורי הצביע על אותה נקודת מפנה בה החל השינוי התודעתי. היה זה באזכי רה ליהודי הונגריה שנערכה באולם ליד

בית הכנסת ברחוב ושלני שבבודפשט, 'האולם מלא עד אפס מקום. אחד הרבנים הידועים סופד לקורבנות. [...] חברי היושב לירי, מתרגם לי את עיקרי הרבדים. שתי קה כבדה באולם. אחר כך, כדרך דרשנים יהודים בגולה, הוא משבץ בדבריו משפט עברי. הוא אומר בקול חנוק: 'את אחי אנוכי מבקש'. [...] מלותיו של יוסף המחפש את אחיו בעמק רותן, בספר בראשית. סביבי עולה הבכי. גם עיני מצטעפות. אולי אז, בפעם הראשונה בחיי, אני שואל את עצמי ברצינות: 'מי אתה? מה אתה עושה כאן? מי האנשים האלה בחיץ? עוד פרק בפגיושה הממושכת ההיא ששינתה את חיי".

ברקע הפואמה "יומן לילי" עמד אירוע עקרוני שתיאר חוויה מטלטלת, מסע פנימי רווי חרדה, העדר וזרות בבודפשט שלאחר השואה ובו מופיעים מוטיבים שיחזרו בשי־ריו כמו הגשרים ההרוסים (שהופצצו על־ידי הנאצים הנסוגים בסוף המלחמה), הנספים וורם הנהר, חנה סנש והרכבות המוליכות לאושוויץ. מאלה אבורד כאן את מוטיב "גשרי הדנובה" כנשיא הויכרון ואעקוב אחר גלגוליו בעוד שני שירים לדוגמה.

ספרו של גורי "מֶרְאֹות גִּיחְזִי" הוגש להוצאת הקיבוץ המאוחד ביולי 1973. כך מצוין ברפי הפתיחה, לאמור שהוא נכתב לפני מלחמת יום הכיפורים ולא מתוך רוחה. ובכל זאת יש בספר חטיבה בשם "דְּבִרְמָה יְקֶרֶה בְּקֶרֶב", אולי מתוקף החזון המסתתר בין המלים ושמור למשוררי אמת.

"אֵת הָאֶרְמוֹנוֹת רָאִיתִי שָׁם, / אֵת פְּרֶשׁ הַנִּחַשֵׁת וְאֵרִיתִי הָאֵבֶן כָּל־גִּדְלָתָם. / נִשְׁעַנְתִּי עַל מַעְסָה הַגֶּשֶׁר דּוֹמָה לְהֶרְצֵל מְהֵרָה, לְלֹא וָקֶן, / צוֹפֶה בְּמִים הָרָבִים, הָאֶפְרַיִם, / כְּמוֹ כִּפְשֵׁעַ הַמִּשְׁלֶם, / בְּמִים הָאוּמִרִים – אֲנִחנוּ לֹא אוֹתָם הַמִּים, מָה אֵתֶה רוֹצֵה?" (וללא כות' רת, מתוך "מראות גיחזי", 1973). לפי תיאור הגשר עם האריות והארמונות שברקע מדובר בגשר השלשלאות שעל הדנובה בבודפשט. בהתבוננו בודימת מי הדנובה שלתוכה נורו יהודים דיבר גורי באירוניה על חוסר היכר' לת להתעלם ממה שהתרחש כמו היה זה "פֶּשַׁע הַמִּשְׁלֶם" שבו נמחקו האשמים, מה גם ש"ויכרון המים" נקווה עם חלוף השנים אל תהומות הים.

ומהעמד הוה, כשהמשורר הדובר נשען על מעקה־גשר בבודפשט בפוזה סמלית כמו בתמונה המפורסמת של הרצל, יליד בור־דפשט בעצמו, הנשען על מעקה המרפסת בבול, מהדהדת אסוציאטיבית גם אירוניה של גורל. במקום הולדתו של הרצל התנר עה הציונית לא נחלה הצלחה ורוב יהדות הונגריה העדיפה להיטמע בחברה ההונגרית כיהודים בני דת משה. ב-10.3.1903 כתב הרצל לפוליטיקאי היהודי, חבר הפרלמנט ההונגרי, ארנו מאוי שהתנגד לציונות, "על יהודי הונגריה הייתי אפילו מוותר לו ידעי תי שבוכות הפטריוטיות [ההונגרית] שלהם ייחלצו מהפורענות האנטישמית [...] אולם היא תגיע גם אליהם, ככל שתתמהמה כן תהיה אכזרית וקשה יותר, וככל שיתעצמו

עד אז, כן תהיה פראית יותר. מכך אין מנוס"

(יומני הרצל, 10.3.1903, תרגום שלי). מוטיב "הנהר המתכחש" חוזר בשיר הבא של גורי: "כֶּכֶר אֲמַרְתָּ לִי שְׂרָאֵיתִי שָׁם אֶרְמוֹ' נוֹת מַצְלָקִים מֵאֵד / וְגֶשֶׁרִי בְּרוֹל מִפְּאֶרִים כְּמוֹ גֶּשֶׁר הַגִּלְלִים" בבודפשט, / הַשְּׁקוּעַ בְּנֶהָר רְחִיבֵי־דִים, הַטּוֹעַן עֲדִינוּ, / שְׁהֵמִים הֵם אֶבְדּוּ וְהַ כֶּכֶר בְּדִלְתָא רְחֵבֶת הַיָּדִים, / שְׁלִפְחוֹת קֶצֶת אֵין הוּא בֵין הָאֲשָׁמִים" (ולא כותרת, מתוך "אף שרציתי עוד קצת עוד", 2015). השיר הוה בנוגע לגשרים ולמים דומה במי־סריו לשני השירים שקדמו לו. הגשר שממנו צופים לארמונות הוא כאמור "גשר השל־שלאות", אלא שהפעם מתגלה ממר נוסף כשהדובר מכנה את אותו גשר "גשר הגלי־לים". למותר לציין שאין גשר בשם, במקום ובמבנה מסוג זה בבודפשט.

בפתח אסופת כל שיריו כתב גורי, "ככר ציין אנדרה מאלרו [סופר ומדינאי צרפתי], ש'היוגרפיה האמיתית שלנו עשויה מהר־ברים שאנו מבקשים להסתירים". כוה הוא כמסתמן סיפורו המדורש של "גשר הגלי־לים" ממלחמת יום הכיפורים, גשר עשוי מגלילים שאמורים היו להתחבר ביניהם לגשר צף ויועד לצליחת טנקים בתעלת סואץ. אולם ביום פקודה, בגלל תקלה בדי־רכם לתעלה, לא הגיע הגשר ליעדו בשעת האפס כשהכוחות חצו בשיטות אחרות ובי־מחיר דמים.

כאן, בויהוי "מעשה הכשל" הפרוידיאני באה לעזרי האוטוביוגרפיה שלי. כארבע שנים קודם לכן שירתי כקצינה (שלישה) בגדוד הנדסה ייעודי שהוקם לצורך צליחת התעלה לכשתגיע השעה ומשום־כך שמתי לב לפרט החריג תוך קריאת השיר. בראיון בביתו (הוקלט ב-6.3.2017) הספקתי לשאול אותו מדוע המיר את שם הגשר והזכרתי את המלים "טראומה", מלחמת יום הכיפורים והתבטאויותיו בהקשר למלחמה. הוא הסכים אתי ש"גשר הגלילים יותר מתאים לגשר ישראלי", ולדבריו, "אני לא ידעתי את השם ההונגרי, אני קורא לו 'גשר הגלילים'. טוב", הוסיף, "כי זו הונגריה", והפנה אותי לספרו "אל האח הלא ידוע". נראה שבמלים אלה הסכים שיש כאן חיבור לא־מודע בין שתי הטראומות שחווה.

גורי צריך היה להכיר בזמן אמת את פרשת "גשר הגלילים", שסיפורו נבלע בין שאר אירועי המלחמה הנוראה ההיא. במל־חמת יום הכיפורים גוים גורי כקצין חינוך באוגדת שריון בסיני שנטלה חלק בצליחת תעלת סואץ והסתובב כמצרזה יחד עם ס' יוהר ועוזי פלד בין חיילי הגדודים השונים לדובב אותם לפני הקרבות ואחריהם כדי להקל מעט את העומס הרגשי של הלוחמים, כפי שתיאר יוהר בספרו "גילוי אליהו". בדי־בריו ב-25.12.1973 במכון ון ליר בירושלים קישר גורי בין אירועי יום הכיפורים לויכרון השואה: "ובכן, מדוע אני אומר שהצפירה של יום הכיפורים היה בה משוה מאימת הקיוס? לנו, כאורחי ישראל... אין זיכרון קולקטיבי של תבוסה בארץ... אנחנו זוכרים מאורעות,

